

บทที่ 7

ทฤษฎีบุคลิกภาพของเอริค ฟรอมม์

Erich Fromm

เขาเกิดที่เมืองแฟรงก์เฟิร์ต ในประเทศเยอรมัน ปี ค.ศ. 1900 เขาศึกษาในสาขาจิตวิทยาและสังคมวิทยา จนได้รับปริญญาเอก หลังจากนั้นได้ฝึกงานด้านจิตวิเคราะห์ที่เมืองมิวนิคและที่เบอร์ลิน ในปี ค.ศ.1933 เดินทางไปเป็นอาจารย์ที่ชิคาโก สหรัฐอเมริกา และสอนในมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่ง ผลงานของเขาในสถาบันจิตวิเคราะห์ได้รับความสนใจจากผู้ศึกษาในสาขาจิตวิทยา สังคมวิทยา ปรัชญา ศาสนาและคนทั่วไป

เขาได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของ คาร์ล มาร์กซ ในเรื่องเศรษฐศาสตร์มาก เขานำแนวความคิดของ มาร์กซ มาเป็นพื้นฐานส่วนใหญ่ และผสมกับทฤษฎีของ ฟรอยด์ ผลงานของ Fromm เป็นการผสมผสานกันระหว่างความรู้ในด้านต่างๆ ที่เขาเชี่ยวชาญ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และปรัชญา

แนวความคิดที่สำคัญของ Fromm ก็คือ :- “มนุษย์รู้สึกหวาดกลัวและถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว เนื่องจากมนุษย์ค่อยๆ ห่างเหินจากธรรมชาติ และคนอื่นๆ” ลักษณะของการแยกตัวแบบนี้ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น เพราะสภาพการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นกับมนุษย์เท่านั้น ไม่เกิดขึ้นกับสัตว์อื่นเลย เด็กจะแสวงหาและได้รับอิสรภาพจากการผูกพันกับพ่อแม่ ผลลัพธ์ที่ตามมาก็คือ เขารู้สึกถูกทอดทิ้งไว้ตามลำพังและขาดที่พึ่ง ข้ำาหาสที่แยกจากนายเพื่ออิสรภาพจะพบว่า ตนเองต้องถูกรัดตุ๋นไปในโลกกว้าง ต่างกับขณะที่เป็นทาสตนเองมีเจ้าของทำให้รู้สึกว่าได้สัมพันธ์กับโลกและคนอื่นๆ แม้ว่าจะขาดอิสรภาพ ด้วยเหตุนี้ Fromm จึงเชื่อว่ามนุษย์ไม่ต้องการอิสรภาพอย่างแท้จริงและเมื่ออิสรภาพทำให้หวาดกลัว มนุษย์จะหลีกเลี่ยงอิสรภาพที่ได้รับ การมีอิสรภาพจึงเป็นสภาพที่มนุษย์ทนไม่ได้ เพราะยังมีอิสรภาพมากขึ้นเท่าไร มนุษย์ก็ยิ่งรู้สึกหวาดกลัวมากขึ้นเท่านั้น มนุษย์จึงต้องการหนีจากอิสรภาพของตนเอง Fromm เขียนหนังสือเรื่อง Escape from Freedom ในปี ค.ศ. 1941 เพื่ออธิบายถึงเรื่องนี้

คนหนีจากอิสรภาพโดยรวมตนเองเข้ากับผู้อื่นด้วยความรักและช่วยกันทำงานหรือยอมอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่น คล้อยตามสังคมเพื่อให้รู้สึกว่าตนเองปลอดภัย เมื่อคนหันเข้ามารวมกันก็พยายามทำให้สังคมของตนดีขึ้น พูดได้ว่ามนุษย์ต้องการพันธนาการอันใหม่หลังจากได้รับอิสรภาพ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นลักษณะสังคมแบบใดก็ตาม เช่น แบบศักดินา นายทุน เผด็จการ สังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ ล้วนเกิดขึ้นเพื่อสนองพื้นฐานที่ขัดแย้งกันในตัวของมนุษย์เอง ความขัดแย้งในตัวของมนุษย์ก็คือการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติขณะเดียวกันการมีคุณสมบัติของสัตว์และมนุษย์ คุณสมบัติของสัตว์ก็คือ ความต้องการการสนองความพึงพอใจทางร่างกาย คุณสมบัติของมนุษย์ ได้แก่ การรู้สึกตัว มีเหตุผลและมีจิตนาการ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความรู้สึกด้านต่างๆ ได้แก่ ความอ่อนโยน ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ มีทัศนคติในด้านความสนใจ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความอ่อนแอ อิสรภาพ มีค่านิยมและมาตรฐานของสังคม

คุณสมบัติของสัตว์ ในตัวมนุษย์นั้นเองเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคลิกภาพของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความต้องการที่เฉพาะเจาะจง (specific needs) เพื่อสนองพื้นฐานเหล่านี้ ความต้องการเหล่านี้มี 5 ชนิด ได้แก่

1. The need for relatedness (ความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น) เกิดจากการเป็นมนุษย์ทำให้สูญเสียคุณสมบัติตามธรรมชาติไป เพราะมนุษย์มีเหตุผลและจินตนาการ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงห่างไกลออกไป ทำให้มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ขึ้นมาเพื่อแทนที่ส่วนที่ต้องการแต่ขาดไป ความผูกพันที่มนุษย์สร้างขึ้นคือความรัก ซึ่งมีลักษณะที่ต้องเอาใจใส่ รับผิดชอบ นับถือ และเข้าใจ ซึ่ง Fromm เรียกว่าเป็น Productive love (ความรักในทางให้ประโยชน์)

2. The urge for transcendence (ความต้องการที่จะพ้นจากสภาพความเป็นสัตว์) ทำให้มนุษย์มีลักษณะเปลี่ยนไปในทางค้ำจุนแทนที่จะคงอยู่ในสภาพของสัตว์ต่อไป ถ้าความพยายามถูกขัดขวาง มนุษย์ก็มักจะกลายเป็นผู้ทำลาย ความรักและความเครียดก็เป็นปรากฏการณ์ของความต้องการอันนี้ เพราะมีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น

3. The need for rootedness (ความต้องการที่จะยึดเหนี่ยวกับธรรมชาติ) มนุษย์ต้องการที่จะถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโลก และสนองความต้องการนี้ด้วยการรู้สึกว่าตน

เองเป็นส่วนหนึ่งของผู้อื่น เด็กจะยึดเหนี่ยวกับแม่- และเมื่อโตขึ้นจะแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวที่มั่นคงมากขึ้น จึงทำให้มนุษย์มีความรู้สึกต่อกันอื่นเหมือนพี่น้อง

4. The need for identity (ความต้องการเป็นตัวของตัวเอง) ไม่ต้องการที่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นมากเกินไป ถ้าล้มเหลวจะพัฒนาไปสู่การ identify กับคนอื่นที่ประสบความสำเร็จโดยจะมีความรู้สึกร่วมชื่นชมในความสำเร็จของผู้อื่น

5. The need for a frame of reference (ความต้องการแบบฉบับเพื่อใช้อ้างอิง) ในการรับรู้และทำความเข้าใจโลก มนุษย์จะต้องมีหลักการอย่างคงที่ ในการตอบโต้กับสิ่งต่างๆ หลักการเหล่านี้มาจากสิ่งที่มีเหตุผลก็ได้ และไม่มีเหตุผลก็ได้

ความต้องการทั้ง 5 ชนิดนี้มี ในมนุษย์เท่านั้น Fromm กล่าวว่าความต้องการเหล่านี้เกิดจากการวิวัฒนาการที่สัมพันธ์กับการจัดสังคมของมนุษย์ บุคลิกภาพขึ้นอยู่กับโอกาสที่ได้รับจากสังคมที่อาศัยอยู่ ในสังคมนายทุนคนจะรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง เมื่อเขาร่ำรวยในสังคมประชาธิปไตยเมื่อเขาได้รับสิทธิและเสมอภาคกับผู้อื่น

Fromm แบ่งชนิดของคนออกเป็น 6 ชนิดด้วยกัน

1. Receptive ยอมตามผู้อื่นตลอดเวลา
2. Exploitative ทำลาย เอาไว้เอาเปรียบผู้อื่น
3. Hoarding นักสะสมสิ่งต่างๆ ซึ่เหนียว
4. Marketing นักค้าขาย นักธุรกิจ
5. Productive นักผลิต
6. Necrophilous ใฝ่หาความตาย
Biophilous ใฝ่หาความมีชีวิต

คนจะถูกสร้างให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม การอบรมของพ่อแม่ การศึกษาจะกล่อมเกลาเด็ก ทำให้ลักษณะของสังคมคงเดิม การที่มนุษย์ถูกเรียกร้องให้ทำตามสังคมซึ่งตรงข้ามกับธรรมชาติของเขา สังคมจึงทำให้มนุษย์คับข้องใจ และมีโอกาสวิกลจริตหรืออาจแสดงพฤติกรรมต่อต้านสังคม ทำลายตนเอง ในกรณีเช่นนี้ แสดงว่าสังคมมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิมมาก ๆ ก็มีผลต่อมนุษย์ทำให้รู้สึกยุ่งยาก และต้องใช้เวลาจนกว่าจะปรับตัวเข้ากับระบบใหม่ได้

Fromm อธิบายว่า ปัญหาระหว่างมนุษย์และสังคมเกิดขึ้นเพราะเหตุต่อไปนี้:-

1. มนุษย์มีคุณสมบัติประจำตัวมาโดยธรรมชาติ
2. มนุษย์สร้างสังคมขึ้นเพื่อสนองคุณสมบัติดังกล่าว
3. ยังไม่มีสังคมแบบใดที่สนองได้อย่างแท้จริง
4. สามารถสร้างสังคมที่สอดคล้องกับคุณสมบัติของมนุษย์ขึ้นได้

สังคมที่พึงปรารถนาและสนองความต้องการของมนุษย์ได้ครบถ้วน จะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ความผูกพันกันฉันท์พี่น้องและมั่นคงตลอดไป เป็นสังคมที่มนุษย์ทำในสิ่งสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย ทุกคนรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากกว่า การคล้อยตามสังคม มีคติของตนเอง มีการเสียสละ ปราศจากการบิดเบือนความจริง

Fromm ตั้งชื่อสังคมแบบนี้ว่า Humanistic Communitarian Socialism ในสังคมแบบนี้ทุกคนจะมีโอกาสเท่า ๆ กัน ไม่มีคำว่าเหว่ ไม่มีความรู้สึกถูกทอดทิ้ง ไม่สิ้นหวัง